

VESNICKÉ PAMÁTKOVÉ REZERVACE A ZÓNY

O NEJVÝZNAMNĚJŠÍ DOKLADY STAVEBNÍ KULTURY ŽĎÁRSKÝCH VRCHŮ SE STARAJÍ ORGÁNY PAMÁTKOVÉ PÉČE. ZVLÁŠTNÍ POZORNOST JE VĚNOVÁNA SOUBORŮM PAMÁTEK PROHLÁŠENÝM ZA VESNICKÉ PAMÁTKOVÉ REZERVACE A VESNICKÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY. BETLÉM V HLINSKU, KRÁTKÁ A KŘIŽÁNKY REPREZENTUJÍ ROUBENÉ I ZDĚNÉ STAVBY HORÁCKÉ. MIMOŘÁDNĚMU ZÁJMU VEŘEJNOSTI SE TĚŠÍ SOUBOR LIDOVÝCH STAVEB VYSOČINA NA VESELÉM KOPCI A V DŘEVÍKOVĚ.

1 Veselý kopec. Soubor lidových staveb Vysočiny.

2 Hlinsko. Památková rezervace Betlém využívá obnovené domy k expozičním, výchovným a společenským účelům.

3 Krátká. Nevelké sídlo poslední kolonizační vlny z první třetiny 18. století.

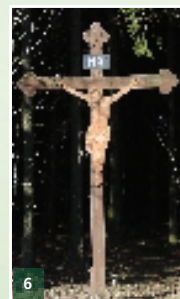
4 Křižánky. Dům čp. 43 slouží k bohoslužebným účelům a po obnově bývalé stodoly bude zde umístěno místní muzeum.

5 xxxxx

SAKRÁLNÍ A DROBNÉ STAVBY

VENKOVSKÁ SÍDLA I JEJICH EXTRAVILÁN KRÁŠLÍ DROBNÉ STAVBY UŽÍVANÉ K SAKRÁLNÍM I OBCNÍM POTŘEBÁM. ZDĚNÉ I DŘEVĚNÉ ZVONICE NAPOVIĐAJÍ ČAS PŘÍRODNÍ I LIDSKÝ. BOŽÍ MUKA A POKLONY Z RUKOU KAMENICKÝCH MISTRŮ OZNAČUJÍ MÍSTA VÝZNAMNÁ PRO ORIENTACI V KRAJINĚ I PRO TICHÉ ZASTAVENÍ V KOLOBĚHU VŠEDNÍHO ŽIVOTA.

1 Daňkovice. Toleranční kostel uprostřed vsi tvoří výraznou dominantu.

2 Matějov. Boží muka.

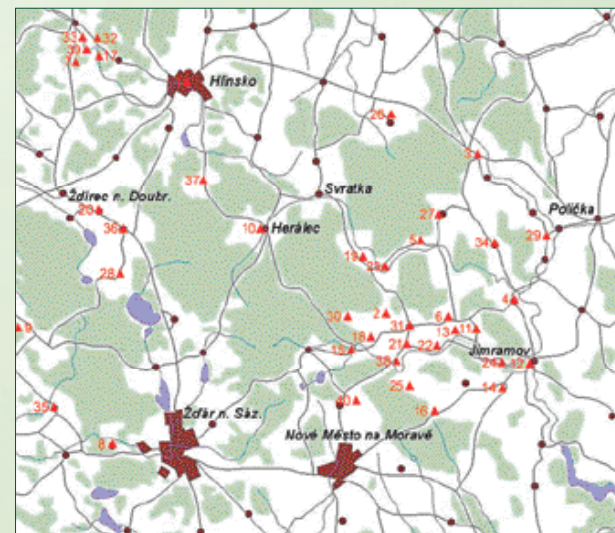
3 Dřevíkov. Židovský hřbitov byl nedílnou součástí života místních obyvatel v minulosti.

4 Telecí. Původně gotická dispozice kostela se samostatnou čtyřbokou zvonici

5 Javorek. Dřevěná zvonice obnovená péčí obce a státní památkové péče.

6 Fryšava. Lidové ztvárněný dřevěný kříž.

7 Sklené. Zděná vesnická kaplička.

1. Betlém – R P
2. Blatiny – Z K
3. Borová – S R
4. Borovnice – R Z
5. Březiny – R Z K
6. Daňkovice – S R Z K
7. Dřevíkov – R
8. Hamry nad Sázavou – T
9. Havlíčkova Borová – S Z
10. Herálec – R
11. Javorek – S R Z K
12. Jimramov – S Z P
13. Jimramovské Paseky – R K
14. Jimramovské Pavlovice – Z K

15. Kadov – T C
16. Koníkov – R Z K
17. Králova Pila – T K
18. Krátká – R Z P K
19. Křižánky – R P K
20. Krucemburk – S Z
21. Kuklík – Z K
22. Lišná – Z K
23. Milovy – R Z K
24. Nový Jimramov – T R K
25. Odranec – R Z
26. Pustá Kamenice – S R
27. Pustá Rybná – S Z K
28. Radostín – Z

29. Sádek – R Z
30. Samotín – R Z K
31. Sněžné – S Z
32. Svätý Mikuláš – S R K
33. Svobodné Hamry – T Z
34. Telecí – R Z K
35. Velká Losenice – S Z
36. Vojnův Městec – S Z
37. Vortová – S R
38. Vříšť – T R Z
39. Veselý Kopec – R Z P K
40. Studnice u Nového Města na Moravě – Z

Tato publikace vznikla s podporou Fondu Vysočiny

Vydalo: Sdružení Krajina, Počitky 3, Žďár n.S.

<http://www.krajina.euweb.cz>, sdruzeni.krajina@seznam.cz

Text: PhDr. Věra Kovářů, Petr Matějka

Foto: J. Lorenzová, M. Procházková, V. Kovářů, Archiv NPÚ ÚOP Pardubice,

Správa souboru lidových staveb Vysočina, Hlinsko

Počet výtisků: 3000 ks

©2003

PERLY V KRAJINĚ

VENKOVSKÁ ARCHITEKTURA V KRAJINĚ ŽĎÁRSKÝCH VRCHŮ

SÍDLA A JEJICH PODOBA

KRAJINA, SÍDLO A LIDSKÁ OBYDLÍ TVOŘÍ PO STALETÍ JEDNOTU. ŽĎÁRSKÉ VRCHY JSOU DOKLADEM TÉTO DĚJINNÉ SKUTEČNOSTI. PATŘÍ AŽ DO SOUČASNÝCH DNŮ K ÚZEMÍM NEOBYČEJNĚ BOHATÝM NA UCHOVANÉ DOKLADY TRADIČNÍ VENKOVSKÉ ZÁSTAVBY.

VEDLE VŠÍ STARŠÍHO PŮVODU S PRAVIDELNOU ZÁSTAVBOU, MEZI NĚŽ PATŘÍ HERÁLEC, SVRATKA, MARŠOVICE, SE V KRAJINĚ SETKÁVÁME SE SÍDLY S ROZPTÝLENÝMI USEDLOSTMI VÝRAZNĚ OVLIVNĚNÝMI TERÉNNÍ KONFIGURACÍ. DO TĚTO SKUPINY PATŘÍ NA PŘÍKLAD BLATINY, KRÍŽANKY, KAMENICKÝ, VESELÝ KOPEC, SAMOTÍN, SÁDEK I TELECI SE SVOJÍ ŘETĚZOVOU ZÁSTAVBOU.

- 2 **Blatiny.** Sídlo s dochovanými doklady lidové architektury zděné i roubené náleží k nejatraktivnějším územím.
- 3 **Veselý kopec.** Rozptýlené usedlosti.
- 4 **Krucemburk.** Kompaktní návesní zástavba staršího typu osídlení.

ROUBENÉ STAVBY

KE STAVEBNÍ KULTUŘE KRAJE PATŘÍ SCHOPNOST VYUŽÍT ZDEJŠÍCH PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ A STAVĚT Z MATERIÁLU, KTERÝ JE DOSAŽITELNÝ A POMĚRNĚ SNADNO OPRACOVATELNÝ. KVALITNÍ VYZRÁLÉ DŘEVO Z MÍSTNÍCH JEDLÍ A SMŘEKŮ VYTVÁŘELO V RUKOU MÍSTNÍCH DOVEDNÝCH TESAŘŮ TRVANLIVÉ, JEDNODUCHÉ, ALE ÚČELOVĚ PROMYŠLENÉ STAVBY. SETKÁVÁME SE S NIMI DOSUD NA CELÉM ÚZEMÍ, PŘEDEVŠÍM VŠAK V KRÍŽANKÁCH, HERÁLCI, JENÍKOVĚ, SVRATCE, JAVORKU A DALŠÍCH VŠÍCH.

- 1 **Teleci.** Roubená usedlost s patrovou komorou a kuláčovým zastropěním obytné jizby.
- 2 **Moravské Křížánky.** Stavení čp. 108, bývalá pazderna, je svým umístěním v krajině častým námětem malířů Vysočiny.
- 3 **Samotín.** Roubený dům čp. 23 na cestě z Krátké, vytváří obraz souhry lidského obydlí a krajiny.
- 4 **Borová.** Dvorcová usedlost čp. 54 poličského typu.
- 5 **Herálec.** Roubený dům čp. 101 s výměnkářskou chalupou.

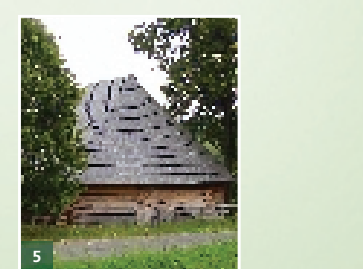
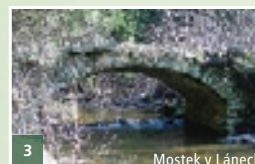
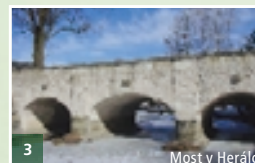
ZDĚNÉ STATKY A RYCHTY

NEJSTARŠÍ UCHOVANÉ ZDĚNÉ STATKY PATŘILY RYCHTÁŘŮM, S JEJICH OSOBITÝMI RODOVÝMI PRAVY A POSTAVĚNÍM V ČELE OBCE. KE SKUTEČNÝM PERLÁM STAVEBNÍHO UMU A REMESLNÝCH SCHOPNOSTÍ PATŘÍ RYCHTÁŘSKÉ USEDLOSTI DVORCOVÉHO TYPU SE ČTYRSTRANNĚ OBESTAVĚNÝM DVOREM VE SNĚŽNÉM, JAVORKU, MARŠOVICÍCH, SÁDKU. V OSTATNÍCH VŠÍCH DOMINUJÍ UZAVŘENÉ ZDĚNÉ STATKY MLADŠÍHO ZALOŽENÍ, NA PŘÍKLAD ČP. 5 A 17 V KRÍŽANKÁCH, USEDLOST ČP. 26 NA BLATINÁCH, STATKY NA SAMOTÍNĚ, V TELECÍCH, NA VESELÉM KOPCI, V KAMENICKÁCH A V HERÁLCI.

- 1 **Krátká.** Usedlost čp. 2 je upravena pro rekreační účely.
- 2 **Javorek.** Rychtářský dvorec, umístěný mezi statky prstencovitě obehnanými návrší, má dominantní postavení.
- 3 **Jimramovské Paseky.** Uzavřená usedlost v údolí Fryšávky.
- 4 **Sněžné.** Rychta čp. 43 patří spolu s oběma kostely k nejvýstavnějším budovám obce.
- 5 **Blatiny.** Dvorcová usedlost s rozlehlou obytnou jizbou reprezentuje dispoziční řešení horáckých statků.

PAMÁTKY RUKODĚLNÉ VÝROBY A TECHNIKY

VESNICE VE ŽĎÁRSKÝCH VRŠÍCH SE JIŽ OD 17. STOLETÍ STALY ZÁKLADEM MANUFAKTURNÍ VÝROBY SKLA, ŽELEZA I KVALITNÍ HRNČINY. K TOMUTO ROZVOJI PODNIKÁNÍ PŘÍSPĚLY VÝZNAMNOU MĚROU MÍSTNÍ SUROVINY: MOHUTNÉ LESNÍ POROSTY, ŽELEZNÁ RUDA, JIŽ BYLO MOŽNO POVRCHOVĚ TĚŽIT, I DOBRÁ HRNČÍŘSKÁ HLÍNA. VĚTŠINA ZE SKLÁŘSKÝCH A ŽELEZÁŘSKÝCH HUTÍ A HAMRŮ BYLA OPUSTĚNA A PŘEVÁŽNĚ ZNIČENA. PŘESTO SE VŠAK UCHOVALY CENNÉ RELIKVIE TĚCHTO TECHNICKÝCH STAVEB V KADOVĚ, KRÍŽANKÁCH, NA MILOVECH, V HAMRECH A JINDE.

- 1 **Milovy.** Zbytky vodního hamru na kuti železa.
- 2 **Svobodné Hamry.** Vodní kolo pohánějící hamr.
- 3 **Zděné mosty** jsou dokladem technické dovednosti starých kameníků a zedníků.
- 4 **Kadov.** Součást areálu hutí s proslavenou výrobou litinových kamen, křížů, oplacení i drobného vybavení domácnosti.
- 5 **Pustá Rybná.** Jedna z nemnoha dochovaných polygonálních stodol.